

Witczak, Włodzimierz

"Uniwersytet w Tartu a Polacy : rola doradczyków w polskiej nauce, kulturze i polityce XIX i XX wieku", pod red. Siergieja G. Isakowa i Jana Lewandowskiego, Lublin 1999 : [recenzja]

Medycyna Nowożytna 7/1, 145-148

2000

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Uniwersytet w Tartu a Polacy. Rola dorpatczyków w polskiej nauce, kulturze i polityce XIX i XX wieku. Pod redakcją Siergieja G. Isakowa i Jana Lewandowskiego. Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 1999, ss. 214, indeksy, ilustr.

Reaktywowany przez cara Aleksandra I w 1802 r. Cesarski Uniwersytet Dorpacki w szczególny sposób zapisał się w polskiej historii i kulturze, jako miejsce, w którym studiowało ponad 2500 młodych ludzi z ziem polskich rosyjskiego zaboru. Wybór Dorpatu (dziś Tartu) dyktowany był faktem, iż był to jedyny w rosyjskim imperium ośrodek wolnej myśli naukowej i europejskich idei liberalnych. Zespół wybitnych profesorów (początkowo niemal wyłącznie Niemców bałtyckich i pochodzących z Niemiec) oraz niemiecki język wykładowy uzasadniają tezę, iż była to przez długi czas jedyna uczelnia w imperium rosyjskim zasługująca na miano prawdziwie europejskiej. Wprawdzie w drugiej połowie lat osiemdziesiątych XIX w. zlikwidowano jej szeroką autonomię i odrębny status, a językiem wykładowym w miejsce niemieckiego stał się rosyjski, lecz dawne wolnościowe tradycje uniwersyteckie pozostały w nim mocno zakorzenione.

Akademickie tradycje Dorpatu sięgają 1632 r., kiedy to król Szwecji Gustaw II Adolf założył uniwersytet, nazwany *Academia Dorpatensis* (później *Academia Gustaviana*). Uniwersytet ten, przeniesiony w 1699 r. do Parnawy, zakończył swoją działalność w 1710 r. Późniejsze próby jego reaktywowania nie przyniosły rezultatów.

Omawiana książka jest zbiorowym dziełem kilku autorów polskich i rosyjskich. W poszczególnych rozdziałach przedstawiono kolejno studentów polskich na dorpackiej uczelni, ich organizacje, studia w zakresie nauk przyrodniczych, ścisłych, medycznych, humanistycznych i teologii protestanckiej. Osobny rozdział dotyczy związków uniwersytetu w Tartu a kulturą i państwowością polską w latach międzywojennych.

Autor rozdziału *Studenci polscy na uniwersytecie w Dorpacie* (Arkadiusz Janicki), dokonując przeglądu odnośnych źródeł wymienił kilkunastu autorów pamiętników i listów, którzy przekazali obraz codziennego studenckiego i naukowego życia uczelni. Do wykazu tych pamiętnikarzy – studentów medycyny można dodać jeszcze Włodzimierza Hertza i Zdzisława Michalskiego¹.

¹ Włodzimierz Hertz, *Dorpat 1892–1897. Fragmenty wspomnień*, „Archiwum Historii i Filozofii Medycyny”, 1997, t. 57, z. 4, s. 513–519; Zdzisław Michalski, *Przez okopy, alkowy... do medycyny*, t. I, Warszawa 1992, s. 58–85, 149, 156–162.

Warto również odwołać się do przeoczonego monograficznego opracowania Rodericha von Engelhardta *Die Deutsche Universität Dorpat in ihrer geistesgeschichtlichen Bedeutung*².

Historyka medycyny najbardziej zainteresuje rozdział o naukach medycznych w Dorpacie. Jego autorki (Leokadia Patyra i Teresa Zawajska) przypomniały w nim sylwetki kilkunastu najbardziej znanych w różnych dziedzinach polskiej medycyny dorpaczyków. Jak się ocenia, w latach 1802–1918 na wydziale lekarskim odbywało studia ponad 1000 osób pochodzących z ziem polskich³. Liczniejszy napływ Polaków (zwłaszcza z terenów kresowych) na wydział lekarski nastąpił dopiero po zamknięciu wileńskiej Akademii Medyko-Chirurgicznej w 1842 r. Wśród nich znaleźli się m.in. Tytus Chałubiński, Ignacy Baranowski, Ludwik Natanson, Ludwik Karol Teichmann, Bolesław Herman Fudakowski, Stanisław Janikowski, Witold Jodko-Narkiewicz, Romuald Płaskowski, Rafał Radziwiłłowicz, Bronisław Kader, Karol Klecki, Józef Polikarp Brudziński, Stanisław Mahrburg, Czesław Ryll-Nardzewski, Stanisław Trzebiński, Stefan Różycki. Doktorem medycyny uniwersytetu dorpacckiego był niemal zupełnie zapomniany dziś Franciszek Ungern-Sternberg, którego późniejszą pasją naukową stała się botanika. Ungern-Sternberg czynny był zawodowo w Wiedniu, Paryżu i Florencji. Studia farmaceutyczne odbywał w Dorpacie Jan Muszyński, wybitny farmakolog i historyk farmacji.

Autorki nie dostrzegły rozprawy doktorskiej Zenobiusza Bednarskiego z 1975 r. na temat polskich studiów lekarskich w Dorpacie, ani późniejszej pracy Włodzimierza Oknińskiego⁴. Nie wykorzystano interesujących obserwacji, przekazanych we wspomnieniach Edwarda Heinricha⁵. W akapicie o Czesławie Ryllu-Nardzewskim zabrakło informacji o tym, iż lekarz ten pozostawił wspomnienia ze swojej służby wojskowej w Legionach Polskich⁶.

² Roderich von Engelhardt, *Die Deutsche Universität Dorpat in ihrer geistesgeschichtlichen Bedeutung*, Reval 1933. W opracowaniach autorów niemieckich uczelnia dorpacca traktowana jest powszechnie jako uniwersytet niemiecki. Podobnie oceniali ją polscy studenci. Należałoby raczej określać ją jako uniwersytet rosyjski z niemieckim językiem wykładowym.

³ Tadeusz Brzeziński, *Polskie peregrynacje po dyplomy lekarskie (od średniowiecza po odzyskanie niepodległości w 1918 r.)*, Warszawa 1999, s. 214, 243–253, 343–363.4 Zenobiusz Bednarski, *Polacy na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu w Dorpacie w latach 1802–1889*, Gdańsk 1975 (egzemplarze w zbiorach Biblioteki AM w Gdańsku i Głównej Biblioteki Lekarskiej w Warszawie); Włodzimierz Okniński, *Polscy medycy na studiach w Juriewie, dawnym Dorpacie w latach 1889–1919*, „Archiwum Historii i Filozofii Medycyny”, 1995, t. 58, z. 4, s. 357–378. Autor tej pracy jest wnukiem dorpaczyka, doktora Włodzimierza Hertza (patrz przypis 1).

⁵ [Edward Heinrich], *Luźne kartki ze wspomnień uniwersyteckich spisane przez starego dorpaczyka*, Warszawa 1917, s. 72–76.

⁶ Czesław Ryll-Nardzewski, *Służba zdrowia w Szczypiornie i Łomży*, „Lekarz Wojskowy”, 1936, t. XXVIII, nr 5/8, s. 365–411.

(Szczegół ten podano w oparciu o wspomnienie pośmiertne o zmarłym w 1961 r. lubelskim dermatologu.)

Wśród profesorów wydziału lekarskiego byli tak wybitni uczeni, jak fizjolog Alexander Schmidt, twórca podstaw aseptyki Ernst von Bergmann, psychiatra Emil Kraepelin i anatom August Rauber, autor atlasu anatomicznego znanego pokoleniom studentów. Część studiów medycznych odbywał w Dorpacie późniejszy znakomity neurolog niemiecki Adolf Strümpell⁷.

W pokrewnych medycynie naukach przyrodniczych Polacy – dorpatczycy także odegrali znaczącą rolę. Lekarz i przyrodnik Benedykt Dybowski, badacz Syberii, lekarz i paleontolog Jan Niezskowski, lekarz, entomolog i podróżnik Witold Jan Eichler to trzej najbardziej znani uczeni polscy łączący zawód lekarza i przyrodnika. Sprostowania wymaga miejsce urodzenia Benedykta Dybowskiego – Adamaryn (nie Adamczyn) w guberni mińskiej (s. 70).

Sporadycznie zdarzały się przypadki podejmowania w Dorpacie studiów medycznych przez osoby, które zasłynęły następnie w zupełnie odległych dziedzinach. Studentem takim – w latach 1837–1839 – był Józef Bohdan Dziekoński, literat, przedstawiciel romantyzmu krajowego, uwikłany w wypadki 1846 r., emigrant polityczny, czynny w organizacji Legionu Polskiego we Włoszech podczas Wiosny Ludów. Dziekoński rozpoczął studia medyczne w Królewcu, skąd przeniósł się do Dorpatu, a następnie kontynuował je w Moskwie, nie uwieńczył ich jednak dyplomem. Od medycyny rozpoczął studia w Dorpacie Bohdan Wydźga, prawnik, poeta i tłumacz francuskich symbolistów.

W latach międzywojennych w Dorpacie studiowało zaledwie kilkudziesięciu Polaków; najwięcej było ich na wydziale lekarskim. Przeważnie byli to studenci, którzy kończyli nauki rozpoczęte przed 1919 r.

Wyrazem szczególnych więzi między uczelnią dorpacką a nauką polską w latach międzywojennych były honorowe doktoraty nadawane wybitnym uczonym. W dziedzinie medycyny otrzymali je: w 1928 r. okulista Julian Juliusz Szymański, profesor uniwersytetu w Wilnie, marszałek Senatu II Rzeczypospolitej, a w 1932 r. profesor chirurgii z Warszawy Leon Paweł Kryński. Szymański i Kryński nie byli absolwentami wydziału lekarskiego w Dorpacie.

Wypada sprostować przeoczenie korekty, które spowodowało zniekształcenie nazwiska historyka farmacji Roberta Rembielińskiego (s. 109 – „Rembliński”, tak samo w indeksie – s. 208).

⁷ Adolf Strümpell, *Aus dem Leben eines deutschen Klinikers. Erinnerungen und Beobachtungen*, Leipzig 1925, s. 44–63.

Omawiana książka nie pretenduje do miana monografii. Daje ona jednak dobry obraz dużego znaczenia uniwersytetu w Dorpacie dla polskiej nauki i kultury. Od około dziesięciu lat badania tego zagadnienia stały się znacznie łatwiejsze. W 2002 r. przypadnie dwusetna rocznica reaktywowania dorpackiego uniwersytetu. Byłoby to dobrą okazją dla monograficznego opracowania dziejów tej ważnej dla nauki polskiej uczelni. Nie bez powodu posiadanie dyplomu uniwersytetu w Dorpacie było przedmiotem dumy niejednego polskiego uczonego. Dla wielu absolwentów lata młodości spędzone na tej uczelni stanowiły „zawsze mile i wdzięcznie wspomnianą przeszłość”⁸.

Włodzimierz Witczak
(Poznań)

⁸ [Edward Heinrich], op.cit., s. 132.